

การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

Lifelong Learning for the Elderly

สิรินธร สิ้นจินดาวงศ์ และ ผุสดี กลิ่นเกษร

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

E-mail: sirinthorn.si@spu.ac.th ,

phussadee.kl@spu.ac.th

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดของแต่ละบุคคล ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตายที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีรูปแบบหลากหลายและมีความต่อเนื่องในชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากลุ่มบุคคลผู้สูงอายุให้มี ความรู้ ความสามารถ และทักษะชีวิตในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งจะดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้นานที่สุดและสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยมีการนำหลักการเรียนรู้สำหรับวัยผู้ใหญ่ (Adult learning) มาเป็นศาสตร์และศิลป์ในการช่วยให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ โดยผู้ใหญ่จะมีการเรียนรู้ที่ต่างจากเด็ก 4 ประการ ได้แก่ 1) ความเข้าใจต่อตนเอง (Self-concept) 2) ประสบการณ์ (Experience) 3) ความพร้อมที่จะเรียนรู้ (Readiness to Learn) และ 4) เป้าหมายในการเรียนรู้ (Goal to Learning) เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้สูงอายุ การศึกษา

ABSTRACT

Lifelong learning is an individual learning activity for each person from their birth to death, with a combination of formal, non-formal, and informal education that has various forms and is continuing in life. The objective is to develop a group of elderly people to have knowledge, ability and life skills for sustainable lifelong learning, ready to live, attainment of career, and adjust to the changing economy, society, technology and environment that can be appropriate and efficient. Lifelong learning for the elderly is focused on providing the elderly with a valuable life, dignity, and good quality of life that can be self-reliant as long as

possible and able to participate in social development by applying learning principles for elderly into science and arts to help them learn in which, they learn different from children in 4 aspects as: 1) Self-concept, 2) Experience, 3) Readiness to Learn, and 4) Goal to Learning, to encourage the elderly to have lifelong learning and support sustainable society of lifelong learning.

KEYWORDS: Lifelong Learning, Elderly, Education

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่โลกกำลังเผชิญกับสภาพความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งล้วนส่งผลถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของทุกคนในสังคม ดังนั้น การพัฒนาคนให้มีศักยภาพและรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะหากสังคมหรือองค์กรใดมีคนที่มีศักยภาพสูงย่อมได้เปรียบกว่าในการที่จะช่วยกันขับเคลื่อนสังคมหรือองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้น มนุษย์เราจึงต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อที่จะได้ก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้ของมนุษย์เราจึงไม่หยุดเพียงที่โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แต่สามารถเรียนรู้ในห้องเรียนได้ตลอดเวลา มนุษย์จึงมีการเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต นั่นคือการรวมเอาการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) นอกโรงเรียน (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เข้าด้วยกันและการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกแห่งไม่ว่าจะในครอบครัว วัด โรงเรียน ชุมชน สถาบันการศึกษา สถานประกอบการ และแหล่งวิชาความรู้ต่างๆ ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงกลายเป็นความจำเป็นของมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้

จากสถานการณ์สังคมไทยในยุคปัจจุบันมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรไทยกำลังเข้าใกล้อัตราเพิ่มที่เป็นศูนย์เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความสำเร็จของโครงการการวางแผนครอบครัวทำให้สามารถควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ให้ลดลงสู่ระดับต่ำได้อย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ช่วยให้อัตราการตายของคนลดลงส่งผลให้ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และคาดว่าสัดส่วนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปจะสูงขึ้นถึงร้อยละ 20 ในอีกไม่ถึง 30 ปีข้างหน้า จากผลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 พบว่าสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นประมาณร้อยละ 12.7 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุจะสะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิง ซึ่งจะส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2560) ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) เป็นแผนระยะยาวที่มีนโยบายให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตและความสำคัญของคนในสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งและต้องเตรียมตัวเข้าสู่ระยะวัยสูงอายุตามวงจรชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มี

คุณภาพ 2) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงวัย 3) ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงวัย 4) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงวัยอย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงวัย 5) ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลผลและพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงวัยและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงวัยแห่งชาติ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552) ตลอดจนพระราชบัญญัติผู้สูงอายุยังได้ระบุไว้ว่าผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุไทยให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ, 2546)

อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่ผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัยจะต้องมีการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกายความเสื่อมถอยของร่างกาย ปัญหาสุขภาพ ทางด้านสังคมการต้องเกษียณอายุการทำงานเกิดการว่าง การพบปะสังคมน้อยลงเกิดความเหงา ทางด้านเศรษฐกิจจากที่เคยมีรายได้เมื่อต้องหยุดงานทำให้รายได้ลดน้อยลง จากสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้สูงวัยต้องมีการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อต้องดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข ดังนั้นผู้สูงวัยจึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่เสมอและอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมได้

เนื้อหาสาระ

ตามที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560–2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ได้มีการกำหนดให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีเนื้อหาสาระภายใต้ “การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์” โดยการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้คนไทยมีทัศนคติ และพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพสูงตามมาตรฐานสากลและสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต บุคคลทุกช่วงวัยมีทักษะการใช้ชีวิต มีความรู้ ความสามารถเพิ่มขึ้น ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ประกอบด้วย (1) ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อาทิ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ความมีระเบียบวินัย และจิตสาธารณะ (2) พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า อาทิ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาทักษะทางสมองและทางการใช้ชีวิตในสังคมที่เหมาะสม (3) ยกย่องคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อาทิ ปรับระบบบริหารจัดการสถานศึกษาขนาดเล็ก ให้มีการจัดทรัพยากรร่วมกันให้มีขนาดและจำนวนที่เหมาะสม ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต

ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ดังนี้ Mackenzie, Eraut, and Jones (1970) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ว่าเป็นการเรียนรู้ในภาพรวมที่สนอง

ต่อความต้องการทางการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลหรือของแต่ละกลุ่มอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต สอดคล้องกับความหมายของ Peterson (1979) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลตลอดช่วงชีวิตของผู้นั้น อันเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญา สังคมของบุคคล การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะการศึกษาของผู้ใหญ่ แต่เป็นการศึกษาสำหรับทุก ๆ ช่วงชีวิตตั้งแต่แรกเกิด การศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ไปจนถึงผู้สูงอายุ โดยจะเกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และยิ่งสอดคล้องกับ Kamble and Sidhaye (2010) ที่ได้อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้อยู่ในวัยเด็กหรือในชั้นเรียนเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตและในช่วงสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ เวลา ที่ได้รับความรู้และการนำไปประยุกต์ใช้ได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับ สุนทร สุนันท์ชัย (2549) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการรับความรู้ ทักษะ และเจตคติตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย ทั้งที่ได้รับจากโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ มีการจัดและไม่จัดตั้ง อีกทั้งมีการวางแผนและไม่มีการวางแผนอีกด้วย

จากนิยามความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)” หมายถึงกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดของแต่ละบุคคล ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตายที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีรูปแบบหลากหลายและมีความต่อเนื่องในชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งจะดำรงชีวิต ประกอบอาชีพและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนจากวิถีชีวิตแหล่งเรียนรู้เหตุการณ์และสถานการณ์มีความหลากหลายทั้งในด้านปัจจัยของการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้สนองความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคลมุ่งให้บุคคลสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาชีวิตได้ ซึ่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องได้รับการค้ำจุนจากเสาหลัก 4 เสาหลักที่เป็นรากฐานของการศึกษา ได้แก่

1. การเรียนเพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสมผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ

2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความสามารถและความชำนาญรวมทั้งสมรรถนะทางด้านวิชาชีพสามารถปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะปรับประยุกต์องค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติงานและอาชีพได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนการสอนบูรณาการระหว่างความรู้ภาคทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติงานที่เน้นประสบการณ์ต่างๆ ทางสังคม

3. การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Learning to Live Together) หมายถึงการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มี

ความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหาการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมีความเคารพ สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเข้าใจความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของแต่ละ บุคคลในสังคม

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) หมายถึงการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกด้านทั้งจิตใจและ ร่างกายสติปัญญาให้ความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความรับผิดชอบต่อสังคมสิ่งแวดล้อมศีลธรรมสามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของ ตนมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น

หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ได้ผลต้อง ส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นผู้มีลักษณะเป็นผู้เรียนตลอดชีวิตด้วยการสร้างแรงจูงใจในการที่จะเรียนรู้โดยทำให้ความรู ความเข้าใจเหตุผลและความจำเป็นในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนจึง จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถในการเรียนรู้หรือการแสวงหาความรู้หรือวิธีการเรียนรู้ และสามารถเรียนรู้โดยมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้เรียนตลอดชีวิตควรจะเป็นผู้ที่มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่เข้าใจและตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและการ ดำเนินชีวิต
2. เป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
3. เป็นผู้ที่มีความตั้งใจและมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. เป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เป็นผู้ที่มีทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต อาทิความสามารถในการกำหนดวัตถุประสงค์ ที่ปฏิบัติได้จริง ความพร้อมที่จะเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้โดยมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

ซึ่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถช่วยให้บุคคลหรือผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาในรูปแบบที่เหมาะสม กับสภาพการดำเนินชีวิตและการงานอาชีพพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่กำลัง จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างเสมอภาคและ เท่าเทียมกันในทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนตาย เนื่องจากการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการบูรณาการการ เรียนรู้กับชีวิตซึ่งบุคคลมีอิสระในการเรียนรู้การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้และทักษะชีวิตในการแสวงหา ความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถพึ่งตนเองและนำตนเองได้ในการเรียนรู้และสามารถนำมา ประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงจนทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเองบุคคลและสังคมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิตยังช่วยให้บุคคลมีการ พัฒนาทักษะชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้

จากข้างต้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับบุคคลทุกช่วงวัยตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น และผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัย ซึ่งจะมีลักษณะและวิธีการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความแตกต่างกันออกไปตามช่วงอายุและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลในการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามผู้สูงวัยเป็นวัยผู้ใหญ่ที่มีการเรียนรู้ที่แตกต่างจากวัยรุ่นและวัยเด็ก ดังนั้นการเรียนรู้สำหรับวัยผู้ใหญ่ (Adult Learning) จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยหลักการเรียนรู้สำหรับวัยผู้ใหญ่ หรือ Andragogy นั้น มีการศึกษาค้นคว้ากันมานานตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีงานวิจัย ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และด้านศิลปศาสตร์ที่ออกมาสนับสนุนแนวคิดที่ว่าวัยผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ในรูปแบบที่ต่างจากเด็ก โดย Malcolm Knowles นักวิชาการด้านการศึกษาผู้ใหญ่เป็นผู้ใช้คำว่า Andragogy ในความหมายของศาสตร์ด้านการศึกษาผู้ใหญ่ที่แตกต่างจากเด็ก ซึ่งต่อมาก็เป็นที่นิยมและใช้กันทั่วไป Andragogy นั้น เป็นแนวคิดหรือความเชื่อเบื้องต้นสำหรับการจัดการเรียนรู้ให้กับวัยผู้ใหญ่ ซึ่ง Knowles (1978: 18) ได้กล่าวถึงศาสตร์และศิลป์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ โดยมีความเชื่อเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ต่างจากเด็ก 4 ประการ ดังนี้

1. ความเข้าใจต่อตนเอง (Self-concept) เมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะมากขึ้น ความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองก็มีมากขึ้นตามลำดับ และถ้าหากบุคคลรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองเจริญวัยและมีวุฒิภาวะถึงขั้นที่จะควบคุมและนำตนเองได้ บุคคลก็จะเกิดความต้องการทางจิตใจ โดยเปลี่ยนจากผู้ที่มีบุคลิกภาพที่พึ่งพาผู้อื่น ไปเป็นพึ่งพาตนเองมากขึ้นเพื่อที่จะได้ควบคุมและชี้นำตนเองได้ (Self-directing)

2. ประสบการณ์ (Experience) บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้นก็ยังมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แต่ละคนได้รับจะเสมือนแหล่งทรัพยากรมหาศาลของการเรียนรู้ และจะสามารถรองรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง การเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงควรเป็นการเรียนรู้ที่ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์เดิม ซึ่งผู้ใหญ่สามารถนำประสบการณ์ของตนมาเป็นแหล่งความรู้แลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ และจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการใช้ประสบการณ์

3. ความพร้อมที่จะเรียนรู้ (Readiness to Learn) ผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียนรู้ เมื่อเห็นว่าสิ่งที่เรียนไปนั้นมีความหมายและมีความจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของผู้ใหญ่ เนื่องจากว่าผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีหน้าที่การงาน มีบทบาทในสังคมและพร้อมที่จะเรียนรู้เสมอ ถ้าหากสิ่งนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง

4. เป้าหมายในการเรียนรู้ (Orientation to Learning) เป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากของเด็ก เนื่องจากผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีหน้าที่บทบาทสถานภาพทางสังคม การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จึงเป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อนำไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่จะเกิดผลทันที (Immediacy) คือเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของเนื้อหาที่ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง หรือปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ (Problem-centered)

ดังนั้นจากแนวคิดและความเชื่อเบื้องต้นในการจัดการเรียนรู้สำหรับวัยผู้ใหญ่ สามารถนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในการสอนให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ในมิติของความเข้าใจต่อตนเอง (Self-concept) มีแนวทางปฏิบัติในการสอนผู้ใหญ่ที่เกี่ยวกับความเข้าใจต่อตนเอง ดังต่อไปนี้

1.1 การสร้างบรรยากาศของการเรียน (Learning Climate) ในชั้นเรียนและสภาพแวดล้อมควรมีความเหมาะสมและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใหญ่ ควรจัดให้เหมาะกับวัยของผู้ใหญ่ เช่น โต๊ะนั่ง เฟอร์นิเจอร์ ทั้งนี้การจัดที่นั่งให้ผู้ใหญ่นั่งควรจัดให้นั่งเป็นวงกลมให้ความรู้สึกที่เท่าเทียมกัน ซึ่งพร้อมที่จะรับฟังและเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้สื่อสารแสดงออกได้อย่างรู้สึกเป็นกันเอง ไร้กังวลซึ่งกันและกัน นอกจากนี้แล้วบรรยากาศทางด้านจิตวิทยา ก็ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ด้วยเช่นกัน ผู้สอนต้องสร้างความรู้สึกให้กับผู้ใหญ่ได้รู้ว่าตนได้รับการยอมรับและนับถือและสนับสนุนให้มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น โดยที่ไม่ต้องกลัวการถูกลงโทษ ผู้ใหญ่จะรู้สึกชอบบรรยากาศของความเป็นมิตรและแบบเป็นกันเองมากกว่าแบบเป็นทางการ

1.2 การวิเคราะห์ความต้องการ (Diagnosis of Needs) เนื่องจากผู้ใหญ่มีความเป็นตัวของตัวเองและไม่ชอบถูกบอกให้ทำอะไรอย่างเด็ก ๆ ดังนั้นจึงควรเสนอแนวทางการสอนของผู้ใหญ่ โดยเน้นที่กระบวนการคิดวิเคราะห์ความต้องการของตนเองที่อยากจะเรียนรู้ (Self-diagnosis of Needs) โดยการยึดหลักความคิดที่ว่าความต้องการที่จะเรียนรู้ คือ ช่องว่างระหว่างคุณลักษณะหรือพฤติกรรมหรือความสามารถที่พึงปรารถนากับคุณลักษณะหรือพฤติกรรมหรือความสามารถที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยให้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองด้วยเพื่อให้ผู้เรียนผู้ใหญ่ได้ทราบถึงช่องว่างระหว่างความต้องการและความสามารถของตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนจะเกิดแรงจูงใจให้เรียนรู้ (Motivation to Learn) และแรงกระตุ้นที่จะปรับปรุงตนเอง (Self-improvement)

1.3 กระบวนการวางแผน (Planning process) ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องในการวางแผนการเรียนของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเป็นพันธกิจที่มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจดำเนินการเรียนรู้ โดยผู้สอนเป็นผู้ให้คำแนะนำด้านกระบวนการวางแผนและคอยเป็นที่ปรึกษาทางด้านเนื้อหาของสิ่งที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้ ผู้เรียนที่จะมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพควรเป็นผู้เรียนจำนวนไม่มากนักที่เป็นกลุ่มเล็กที่ผู้เรียนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้โดยตรงทุกคน ซึ่งมีผลดีในการตอบสนองและกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนผู้ใหญ่

1.4 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Conducting Learning Experience) เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าผู้ใหญ่มีความสามารถควบคุมและนำตนเองได้ (Self-directing) ดังนั้นประสบการณ์การเรียนรู้จึงควรเป็นไปในรูปของความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ควรมีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในกระบวนการเรียนรู้ (Procedural Guide) เป็นแหล่งความรู้ (Resource Person) เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ (Coinquirer) เป็นตัวกระตุ้น (Catalyst) และช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ตามคุณลักษณะการชี้นำตนเองของผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะ

1.5 การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation of Learning) ตามหลักของการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Andragogy) ที่มุ่งเน้นให้ผู้ใหญ่มีคุณลักษณะในการชี้นำตนเองได้เป็นผู้วัดและประเมินความก้าวหน้าของตนเอง โดยความร่วมมือและคำแนะนำของผู้สอนที่เสนอแนะเครื่องมือที่จะใช้วัดและประเมิน ดังนั้นเมื่อ

เสร็จสิ้นกระบวนการการประเมินผลการเรียนรู้ ก็จะกลายเป็นการวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ครั้งที่สอง ซึ่งเป็นจุดที่สำคัญมากในการย้อนกลับเมื่อผู้เรียนประเมินตนเองและรู้ว่าตนเองยังคงมีความต้องการที่จะเรียนรู้อีก จนกลายเป็นวงจรของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเป็นความต้องการที่มาจากผู้เรียนเองที่เกิดจากแรงจูงใจภายใน อันเป็นการจูงใจในการเรียนรู้อย่างแรงกล้าและมั่นคงในการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

2. การประยุกต์ใช้ในมิติของประสบการณ์ (Experience) มีแนวทางปฏิบัติในการสอนผู้ใหญ่ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ ดังต่อไปนี้

2.1 การเน้นที่เทคนิคการสอนเชิงประสบการณ์ เนื่องจากว่าแนวคิดในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เน้นให้ผู้ใหญ่มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตมามาก ดังนั้น ผู้สอนควรนำประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าสำหรับวัยผู้ใหญ่ ตัวอย่างเทคนิคการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ อาจจัดให้อยู่ในรูปของการอภิปรายกลุ่มย่อย การให้แสดงบทบาทสมมติ กรณีศึกษาสถานการณ์จำลอง การฝึกทักษะ เป็นต้น

2.2 การเน้นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ผู้ใหญ่ได้มีโอกาสใช้ประสบการณ์ของตนเองมากที่สุด ดังนั้น การเรียนรู้จึงควรเน้นที่การปฏิบัติ และสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติ นั้น จะต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงด้วย วิธีการนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การเตรียมความพร้อมและการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากเดิมผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จะคุ้นเคยกับการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมที่ผู้สอนควบคุมการตัดสินใจ ทั้งในกระบวนการเรียน การสอน ผู้เรียนเป็นเพียงผู้รับทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมน้อย ดังนั้น เมื่อพบกับสภาพกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชั้นนำตนเอง ผู้เรียนผู้ใหญ่จะเริ่มตันอะไรไม่ถูก ผู้สอนจึงต้องจัดช่วงที่เตรียมความพร้อมให้กับผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ตนเองอย่างตรงไปตรงมา สามารถยอมรับความเป็นจริงได้ สิ่งที่สำคัญต้องทำให้ผู้ใหญ่มีความคิดเป็นอิสระก่อนไม่ยึดกับการเรียนรู้แบบดั้งเดิม จากนั้นผู้ใหญ่ก็เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างสอดคล้องกับคุณลักษณะของการชั้นนำตนเองในการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้ใหญ่ก็พร้อมที่จะร่วมมือกับผู้อื่นที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งประสบการณ์ของตนเองและประสบการณ์ของผู้อื่นด้วย วิธีการเรียนรู้เช่นนี้จะช่วยให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่เข้าใจตนเองมากขึ้น เพราะเป็นการเรียนรู้ที่วิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้อื่นเช่นกัน

3. การประยุกต์ใช้ในมิติของความพร้อมที่จะเรียนรู้ (Readiness to Learn) มีแนวทางปฏิบัติในการสอนผู้ใหญ่ที่เกี่ยวกับความพร้อมที่จะเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

3.1 ช่วงเวลาของการเรียนรู้ คือเนื้อหาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรสอดคล้องกับภารกิจหน้าที่ บทบาททางสังคมของแต่ละบุคคล ดังนั้น เนื้อหาที่เรียนรู้ควรเป็นเนื้อหาที่เหมาะสมกับเหตุการณ์สอดคล้องกับภารกิจหน้าที่และประสบการณ์ของผู้เรียนในช่วงเวลานั้น ๆ

3.2 การจัดกลุ่มของผู้เรียน ในการรวมกลุ่มของผู้เรียนที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ควรพิจารณาความสนใจและประสบการณ์ของผู้เรียนในเรื่องที่คล้ายๆ กันหรือเรื่องเดียวกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต่อผู้เรียน

4. การประยุกต์ใช้ในมิติของเป้าหมายในการเรียนรู้ (Orientation to Learning) มีแนวทางปฏิบัติในการสอนผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายในการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

4.1 ผู้สอนควรจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ได้เน้นกิจกรรมการสอนแบบบุคคลเป็นหลัก มิใช่ยังคงมุ่งเน้นที่เนื้อหาตามแบบการเรียนการสอนดั้งเดิม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในแต่ละบุคคลเท่าๆ กัน

4.2 การจัดเนื้อหาควรเน้นที่การใช้ปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นหลักในการเรียนรู้ (Problem-based Learning) เนื่องจากผู้ใหญ่มีความคาดหวังต่อการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ดังนั้นควรจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับชนิดและขอบเขตของปัญหาของผู้เรียนผู้ใหญ่เป็นหลัก เพื่อให้ผู้ใหญ่ได้ใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่ในกระบวนการแก้ไขปัญหา

4.3 การวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ มีจุดเริ่มต้นของการวางแผนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ควรเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ในความสนใจของผู้เรียนผู้ใหญ่และเป็นปัญหาในชีวิตประจำวันก่อน แล้วจึงวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดปัญหานั้น เพื่อให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องการอยากเรียนรู้



ภาพประกอบ แนวทางปฏิบัติและการประยุกต์ใช้การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงวัย

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดเรียนรู้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับผู้สูงวัยได้โดยผู้สูงวัยหรือบางคนเรียกว่าผู้สูงอายุเป็นคำที่บ่งบอกถึงตัวเลขของอายุว่ามีอายุมาก โดยนิยามนับตามอายุตั้งแต่แรกเกิด (Chronological age) หรือทั่วไปเรียกว่าคนแก่หรือคนชรา โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า คนแก่ คือ มีอายุมากหรืออยู่ในวัยชรา และให้

ความหมายของคำว่า ชรา คือ แก่ด้วยอายุขำรุดทรุดโทรม นอกจากนั้นยังมีการเรียกผู้สูงวัยว่า ราษฎรอาวุโส (Senior citizen) ส่วนองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) และองค์การสหประชาชาติ (United Nations, UN) ได้ใช้คำในภาษาอังกฤษของผู้สูงวัยว่า Older person or elderly person ซึ่งได้ให้นิยามว่า "ผู้สูงวัย" คือ ประชากรทั้งเพศชายและเพศหญิง ซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป โดยเป็นการนิยามนับตั้งแต่อายุเกิด สำหรับประเทศไทย "ผู้สูงวัย" หรือ "ผู้สูงอายุ" ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 3 หมายความว่าบุคคลซึ่งมีอายุเกินกว่าหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547)

ปัจจุบันประเทศไทยมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) เป็นแผนระยะยาวที่ต่อเนื่องมาจากแผนแรก แต่มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการมองงานผู้สูงวัยแยกในแต่ละด้านมาเป็นองค์รวมกล่าวคือพิจารณาว่างานทุกด้านที่กำหนดไว้ในแผนฉบับแรกมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและมีผลต่อยุทธศาสตร์แต่ละยุทธศาสตร์ ไม่อาจแยกส่วนจากกันได้ วิสัยทัศน์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 คือ "ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม" โดยเน้นให้ผู้สูงวัยมีชีวิตอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถพึ่งตนเองได้นานที่สุดและสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ให้ความสำคัญกับผู้สูงวัยและการเตรียมตัวของผู้ที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตด้วยยุทธศาสตร์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 จัดแบ่งเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพประกอบด้วย
 - 1.1 มาตรการหลักประกันรายได้สำหรับผู้สูงวัย
 - 1.2 มาตรการการให้การศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - 1.3 มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงวัย
2. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงวัยประกอบด้วย
 - 2.1 มาตรการส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วยและการดูแลตนเองเบื้องต้น
 - 2.2 มาตรการส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งของผู้สูงวัย
 - 2.3 มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงวัย
 - 2.4 มาตรการสนับสนุนผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ
 - 2.5 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงวัยและสนับสนุนให้ผู้สูงวัยได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ
 - 2.6 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงวัยมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
3. ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงวัยประกอบด้วย
 - 3.1 มาตรการคุ้มครองรายได้
 - 3.2 มาตรการหลักประกันสุขภาพ
 - 3.3 มาตรการด้านครอบครัวผู้ดูแลและการคุ้มครอง

3.4 มาตรการระบบบริการและเครือข่ายเกี่ยวพัน

4. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงวัยอย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงวัยประกอบด้วย

4.1 มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงวัยอย่างบูรณาการระดับชาติ

4.2 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงวัย

5. ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลผลและพัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงวัยและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงวัยแห่งชาติประกอบด้วย

5.1 มาตรการสนับสนุนส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงวัยสำหรับการกำหนดนโยบายและการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงวัย

5.2 มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงวัยแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

5.3 มาตรการระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงวัยให้ถูกต้องและทันสมัยโดยมีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงวัยที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

จากยุทธศาสตร์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 จะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพเกี่ยวข้องโดยตรงกับมาตรการการให้การศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตกับผู้สูงวัย

นอกจากนี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดโรงเรียนผู้สูงวัย ดังงานวิจัยของ สันติชนม์ สุคนธ์ทองเจริญ วีรฉัตร สุปัญญา และอาชญญา รัตนอุบล (2561) เรื่อง แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนของผู้สูงวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนผู้สูงวัย 2) เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมกิจกรรมในการศึกษานอกระบบโรงเรียนผู้สูงวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงวัย และครอบครัวกลุ่มละ จำนวน 410 คน พื้นที่ตัวอย่างสำหรับเวทีสาธารณะ 4 แห่ง ได้แก่ จังหวัดระยอง สงขลา ตาก และอุบลราชธานี การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ บรรยายและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของผู้สูงวัย คือ การไม่มีการรายงานข้อมูล เช่น ค่าใช้จ่ายในการจัด แจ้างผลของการจัดกิจกรรมให้รู้ ร้อยละ 44.1 ด้านความต้องการของผู้สูงวัยส่วนใหญ่ ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เรื่อง การร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ทำให้มีทักษะในการมีส่วนร่วมในสังคม เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่าในชีวิต งานอดิเรกต่างๆ ทักษะเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ต่อผู้อื่น และต้องการให้มีการร่วมพูดคุยเกี่ยวกับผลและปัญหาที่เกิดขึ้นหลังเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ร้อยละ 79.5 และมีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงวัย โดยมุ่งกลุ่มผู้สูงวัย ครอบครัวผู้สูงวัย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 32 ข้อ และงานวิจัยของ ยุทธ จีนา (2561) เรื่อง โรงเรียนเปี่ยมสุข: รูปแบบการจัดการองค์กรชุมชนเพื่อรองรับสังคมผู้สูง

วัยในศตวรรษที่ 21 จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คณะกรรมการโรงเรียนเปี่ยมสุข และตัวแทนผู้สูงวัยตำบลสันโป่ง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดกิจกรรมของโรงเรียนเปี่ยมสุขเกิดจากแนวคิดในการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงวัยให้ความสำคัญของผู้สูงวัย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงวัยดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า เป็นครุภูมิปัญญาของชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมภายใต้แนวคิด “ร่วมคิด ทำร่วมทำ ร่วมใจ เพื่อผู้สูงวัยเปี่ยมสุข” 2) รูปแบบการจัดการโรงเรียนเปี่ยมสุขเพื่อเป็นองค์กรชุมชนรองรับสังคมผู้สูงวัยในศตวรรษที่ 21 มีแนวทางในการพัฒนา ได้แก่ ก) การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ข) โครงสร้างการบริหารจัดการโรงเรียน ค) รูปแบบการจัดกิจกรรมหรือหลักสูตรสำหรับผู้สูงวัย ง) การรวมกลุ่มของผู้สูงวัยในตำบล จ) การจัดหางบประมาณดำเนินการ และ ฉ) ความเหมาะสมของสถานที่และสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้สูงวัย

หลักการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงวัยนั้นต้องเน้นหลักการดำเนินการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของผู้สูงวัยควรตอบสนองความต้องการของผู้สูงวัย โดยคำนึงถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงวัยและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ได้ในสถานการณ์จริง ได้แก่ ด้านสุขภาพ อนามัย ด้านการปรับตัวทางสังคมจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการออม ด้านการเรียนรู้ และด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมาย ซึ่งลักษณะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงวัยอาจจัดในรูปแบบบูรณาการอย่างหลากหลายที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันอย่างไม่เป็นทางการ มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพและการปฏิบัติตัวเมื่อสูงอายุ โดยมีรูปแบบให้ผู้สูงวัยได้ทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อนในวัยเดียวกันเพื่อเป็นการสร้างคุณค่าให้กับตนเองของผู้สูงวัย ซึ่งจากการศึกษาเพื่อถอดบทเรียนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เยอรมัน อังกฤษ เป็นต้น ได้มีรูปแบบที่หลากหลายที่ประเทศไทยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเชิงรุกสำหรับสังคมไทยที่เข้าสู่สังคมผู้สูงวัย โดยมีรูปแบบที่น่าสนใจพอสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2556)

1. รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Center) โดยทำหน้าที่จัดโปรแกรมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชนตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น

- โปรแกรมกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ
- โปรแกรมส่งเสริมการศึกษาเพื่อสังคมจัดในพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ

ในลักษณะของการส่งเสริมการศึกษิตตามอัธยาศัย

2. การฝึกอบรมผู้ใหญ่ โดยอาจจัดเป็นหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อให้ผู้ใหญ่เรียนเพื่อพัฒนาทักษะการอ่าน การเขียน คอมพิวเตอร์ และการฝึกทักษะวิชาชีพเพื่อการจ้างงาน

3. ระบบธนาคารหน่วยกิตการศึกษา (Academic Credit Bank System) โดยยอมรับประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงกว่าจนถึงระดับปริญญาตรี

4. เมืองแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning City) เป็นโครงการระดับภูมิภาค ที่มุ่งประกันสิทธิของประชาชนในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสามารถบูรณาการด้านสังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงวัยนั้นควรยึดหลักการความหลากหลายของรูปแบบในการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้ผู้สูงวัยเหล่านั้นได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึงมีโอกาสเท่าเทียมกันที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงวัยในการพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตประกอบอาชีพและปรับตัวให้ทันยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อสนับสนุนให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุป

ในการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ควรให้ความสำคัญกับการวางรากฐานในการพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยการส่งเสริมให้บุคคลได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลและสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตให้บุคคลทุกช่วงวัยมีทักษะการใช้ชีวิต มีความรู้ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลผู้สูงวัยควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบการบูรณาการการเรียนรู้กับชีวิต โดยยึดหลักการที่ว่าบุคคลมีอิสระในการเรียนรู้ ในการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องสามารถพึ่งตนเองและนำตนเองได้ในการเรียนรู้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงจนทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง บุคคล และสังคมที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน

โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงวัย ควรยึดหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) ความเข้าใจต่อตนเอง (Self-concept) โดยเปลี่ยนจากผู้ที่มีบุคลิกภาพที่พึ่งพาผู้อื่น ไปเป็นพึ่งพาตนเองมากขึ้นเพื่อที่จะได้ควบคุมและนำตนเองได้ (Self-directing) 2) ประสบการณ์ (Experience) การเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงควรเป็นการเรียนรู้ที่ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์เดิม ซึ่งผู้ใหญ่สามารถนำประสบการณ์ของตนมาเป็นแหล่งความรู้แลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ และจะเกิดกระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันจากการใช้ประสบการณ์ 3) ความพร้อมที่จะเรียนรู้ (Readiness to Learn) ผู้สูงวัยพร้อมที่จะเรียนรู้ เมื่อเห็นว่าสิ่งที่เรียนไปนั้นมีความหมายและมีความจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของผู้ใหญ่ 4) เป้าหมายในการเรียนรู้ (Orientation to Learning) เป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากของเด็ก เป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่จะเกิดผลทันที (Immediacy) คือเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของเนื้อหาที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง หรือปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ (Problem-centered) การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเชิงรุกสำหรับสังคมไทยที่เข้าสู่สังคมผู้สูงวัยประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Center) โดยทำหน้าที่จัดโปรแกรมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชนตามพื้นที่ต่าง ๆ เช่น โปรแกรมกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ โปรแกรมส่งเสริมการศึกษาเพื่อสังคม จัดในพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ในลักษณะของการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย 2) การฝึกอบรมผู้ใหญ่ โดยอาจจัดเป็นหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อให้ผู้ใหญ่เรียนเพื่อพัฒนาทักษะการอ่าน การเขียน คอมพิวเตอร์ และการฝึกทักษะวิชาชีพเพื่อการจ้างงาน 3) ระบบธนาคารหน่วยกิตการศึกษา (Academic Credit Bank System) โดยยอมรับประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงกว่าจนถึงระดับปริญญาตรี 4) เมืองแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning City) เป็นโครงการระดับภูมิภาค ที่มุ่งประกันสิทธิของประชาชนในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสามารถบูรณาการด้านสังคมและการพัฒนาเศรษฐกิจ

ดังนั้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงวัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงวัยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการนำหลักแนวคิดหรือความเชื่อเบื้องต้นของ Andragogy ที่เป็นศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างจากเด็กมาพัฒนาต่อบุคคลผู้สูงวัยให้มีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นให้ผู้สูงวัยมีชีวิตที่มีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ยาวนานที่สุด และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเพื่อให้ผู้สูงวัยได้ตระหนักในการเห็นคุณค่าของตนเองเกิดความภาคภูมิใจในการเข้าสู่ผู้สูงวัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งยังพัฒนาไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำแนวคิดการจัดเรียนรู้ตลอดชีวิตเชิงรุก สำหรับสังคมผู้สูงวัย ในแต่ละรูปแบบไปประยุกต์ใช้ และมีการศึกษาถึงผลของการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแบบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการ และคุณลักษณะของผู้สูงวัยในแต่ละกลุ่ม
2. ควรนำหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงวัย ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงวัย ตามบริบท และคุณลักษณะของชุมชนในแต่ละกลุ่ม ได้แก่ โปรแกรมกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ โปรแกรมส่งเสริมการศึกษาเพื่อสังคม จัดในพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ในลักษณะของการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน
3. ควรจัดทำเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงวัย และการนำองค์ความรู้จากผู้สูงวัยไปถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไป เกี่ยวกับวิถีคิดและการปฏิบัติตน รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับสังคม และเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และสร้างประโยชน์ให้กับสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2547). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : เทพเพ็ญวานิสัย.

- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2552). **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552.** กรุงเทพฯ: เทพเพ็ญวานิชย์.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุและสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2560). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559.** นครปฐม. บริษัทพรินเทอรี
- บุรุษ จีนา (2561) เรื่อง โรงเรียนเปี่ยมสุข: รูปแบบการจัดการองค์รวมชุมชนเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในศตวรรษที่ 21 จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 5(1) มกราคม-มิถุนายน: 171-184
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2549). หน่วยที่ 1 การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. ในเอกสารการสอนชุด **วิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ (หน้า 1-14).** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). **รายงานวิจัยปฏิบัติการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2556). **การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต: 8 กรณีศึกษาในต่างประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : น้ำทองการพิมพ์.
- สันติชนน์ สุคนธ์ทองเจริญ วีระฉัตร สุปัญญา และอาชญญา รัตนอุบล (2561) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของผู้สูงอายุ. **วารสารศึกษาศาสตร์ มมร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.** 6(2): 151-163.
- Kamble, G., and Sidhaye, N. (2010). **Lifelong Learning.** Retrieved July 20, 2013, from <http://www.articlesbase.com/education-articles/ life-long-learning-2904759.html>
- Knowles, M. S. (1978). **The Adult Learning: A Neglected Species.** (2 nd edition) Houston: Gulf Publishing.
- Mackenzie, N. I., Eraut, M., and Jones, H. C. (1970). **Teaching and Learning: An Introduction to New Methods and Resources in Higher Education.** Paris: Unesco; International Association of Universities.
- Peterson, R. E. (1979). **Lifelong Learning in America.** San Francisco: Jossey-Bass.